

ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ З ВІЙСЬКОВО-СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті узагальнено результати експериментального дослідження формування інформаційно-комунікативної компетентності у процесі навчання майбутніх офіцерів з військово-спеціальних дисциплін у ВВНЗ; проаналізовано рівні сформованості інформаційно-комунікативної компетентності у курсантів.

Ключові слова: компетентність, інформаційно-комунікативна компетентність, формування, педагогічна технологія.

В статье обобщены результаты экспериментального исследования формирования информационно-коммуникативной компетентности в процессе обучения будущих офицеров по военно-специальным дисциплинам в ВВУЗ; проанализированы уровни формирования информационно-коммуникативной компетентности в курсантов.

Ключевые слова: компетентность, информационно-коммуникативная компетентность, формирование, педагогическая технология.

In the article the results of experimental research of forming of information-communicative competence are generalized in the process of educating of future officers on the military-special disciplines; the levels of forming of information-communicative competence are analyzed in students.

Key words: competence, information-communicative competence, forming, pedagogical technology.

Вступ. XXI століття – це століття інформаційних технологій. Фахівцю у будь-якій галузі знань необхідно навчитися орієнтуватися в інформаційних потоках. Вони часто бувають суперечливими і значною мірою перевищують психологічні можливості щодо сприйняття інформації.

Майбутній офіцер в інтересах успішного вирішення службово-бойових завдань і прийняття оптимальних рішень має володіти стійкими навичками своєчасного здобуття необхідної інформації. Вправно нею користуватися в ході професійної діяльності. Уміти її аналізувати та переконливо й аргументовано доводити до командування і підлеглих як у звичайних, так і в екстремальних умовах. Відтак особливої актуальності набуває проблема формування цієї професійно важливої якості в ході підготовки військових фахівців.

Специфіка військової освіти, як складової загальнодержавної системи освіти, накладає певний відбиток на визначення сутності поняття інформаційно-комунікативна компетентність. З позицій концепції застосовуваного нині в педагогічній практиці компетентнісного підходу, інформаційно-комунікативну компетентність військового фахівця можна

розглядати як ступінь його здатності і готовності до застосування сформованих у нього знань, умінь, навичок, особистісних якостей і ціннісних орієнтацій щодо одержання та аналізу інформації з різних джерел, її перетворення в інформаційний продукт та його своєчасна і дохідлива передача командуванню і підлеглому особовому складу при виконанні визначених службово-бойових функцій у звичайних та екстремальних умовах.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що проблема формування інформаційно-комунікативної компетентності є досить актуальною. Її розв'язанню присвячено низку досліджень: теоретико-методологічні основи професійного спілкування (А. В. Киричук, С. Д. Максименко, Л. Є. Орбан, Л. О. Савенкова, А. А. Синиця, В. А. Семиченко, Т. М. Титаренко, Т. С. Яценко); педагогічна взаємодія (Г. А. Бал, М. Г. Вієвська, В. В. Власенко, Л. В. Кондрашова, Л. В. Нечаєва); формування комунікативних вмінь і навичок (З. І. Білоусова, І. Г. Кирилова, М. П. Васильєва, В. В. Каплинський, Н. М. Косова); способи комунікативної підготовки вчителя (О. Р. Березюк, В. П. Наумов).

Питання педагогіки

Важливими для нашого дослідження є положення таких науковців як Г. Почепцов [1], А. В. Хуторський [2], С. О. Сисоєва [3], О. М. Софінська [4], Г. К. Селевко [5], В. П. Беспалько [6].

Мета статті – узагальнити результати експериментального дослідження формування інформаційно-комунікативної компетентності у процесі навчання майбутніх офіцерів з військово-спеціальних дисциплін.

Результати дослідження. З метою перевірки рівня сформованості інформаційно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів нами розроблено програму організації експериментального дослідження. Вона включає констатувальний і формувальний експерименти, що проведено на базі Військового інституту Київського національного університету імені Т. Шевченка протягом 2010-2012 рр.

Проведення констатувального експерименту мало на меті:

визначити початковий рівень сформованості інформаційно-комунікативної компетентності у курсантів; виявити ступінь розуміння ними сутності цього феномену;

проаналізувати можливі причини отриманого рівня сформованості інформаційно-комунікативної компетентності за результатами самооцінювання відповідно до розробленої системи критеріїв та апарату кількісної оцінки. Для цього застосовувалися методи спостереження, анкетування, тестування, бесіди.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури і відповідних положень статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, де визначено посадові обов'язки офіцерів, розроблено систему критеріїв щодо оцінювання ступеня сформованості інформаційно-комунікативної компетентності курсанта-випускника ВВНЗ (рис. 1, рис. 2).

Рівні системи критеріїв				
0	1			
Інформаційно-комунікативна компетентність	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse; text-align: left;"> <tr> <td style="padding: 5px;">загальні навички сприйняття і перетворення інформації</td> </tr> <tr> <td style="padding: 5px;">загально-професійні комунікативні навички</td> </tr> <tr> <td style="padding: 5px;">військово-професійні комунікативні навички</td> </tr> </table>	загальні навички сприйняття і перетворення інформації	загально-професійні комунікативні навички	військово-професійні комунікативні навички
загальні навички сприйняття і перетворення інформації				
загально-професійні комунікативні навички				
військово-професійні комунікативні навички				

Рис. 1 – Узагальнені показники інформаційно-комунікативної компетентності

Інформаційно-комунікативна компетентність розглядається нами на 3-х ієрархічних рівнях. На 0-му рівні – інтегральна якість. На 1-му ієрархічному рівні інтегральна якість представлена трьома показниками: загальні навички сприйняття і перетворення інформації; загально-професійні комунікативні навички; військово-професійні комунікативні навички (рис. 1). На 2-му рівні ці показники розгалужуються на відповідні критерії.

Тобто, розроблено так зване «дерево властивостей», яке на останньому рівні представлено 15-ма критеріями, що повністю охоплюють зміст інформаційно-комунікативної компетентності за показниками її якості (рис. 2). Це дає змогу визначити рівень сформованості інформаційно-комунікативної компетентності як за кожним з критеріїв, так і інтегральну якість у цілому.

Питання педагогіки

Компетенції	Критерії якості	Прояв якості
		Якість проявилася (бали)
	Ієрархічні рівні	
1	2	
загальні навички сприйняття і перетворення інформації	16. 1. Уміння орієнтуватися в інформаційних потоках	1 2 3 4 5
	2. Уміння знаходити необхідну інформацію з різних джерел	1 2 3 4 5
	3. Уміння сприймати інформацію, що надається	1 2 3 4 5
	4. Уміння систематизувати інформацію, готувати інформаційний продукт	1 2 3 4 5
	5. Уміння ясно та чітко висловлювати власну думку державною мовою	1 2 3 4 5
загально-професійні комунікативні навички	17. 6. Уміння використовувати у практичній діяльності знання іноземної мови	1 2 3 4 5
	7. Уміння вислуховувати співрозмовника, сприймати іншу точку зору	1 2 3 4 5
	8. Уміння переконувати, аргументувати, доводити, відстоювати власну точку зору	1 2 3 4 5
	9. Уміння легко вступити в контакт з іншими особами	1 2 3 4 5
	10. Уміння уникати конфліктів, розв'язувати їх	1 2 3 4 5
військово-професійні комунікативні навички	18. 11. Уміння проводити службові наради, видавати розпорядження, накази	1 2 3 4 5
	12. Уміння проводити заняття з гуманітарної підготовки, бесіди, публічні виступи	1 2 3 4 5
	13. Уміння обговорювати та узгоджувати розроблені плани, проекти, програми	1 2 3 4 5
	14. Уміння налагоджувати взаємодію, узгоджувати свої дії з іншими посадовими особами	1 2 3 4 5
	15. Уміння ефективно спілкуватися в екстремальних умовах	1 2 3 4 5

Рис. 2 – Система критеріїв та оцінна шкала ступеня сформованості інформаційно-комунікативної компетентності

Оцінювання здійснювалося із застосуванням відповідних засобів діагностики якості, в основу яких було покладено розроблені тестові завдання з використанням 4-ти бальної оцінної шкали, але з поділом кожного інтервалу між цілими значеннями на 5 відрізків по 0,2 бали.

Отримані відповідно до наведеної оцінної шкали абсолютні показники переводилися у відносні шляхом співвіднесення їх з еталоном (бал "5"). Так, наприклад, абсолютний показник 4,4 бали при співвіднесенні його з еталоном (бал "5") отримав значення 0,88. застосування таких відносних показників є більш технологічним з точки зору подальшого аналізу результатів і коригування процесу формування інформаційно-комунікативної компетентності.

Оцінювання результатів здійснювалося комплексно. Суб'єктами оцінювання виступили: 1) дослідник; 2) суб'єкти самооцінювання; 3) експерти Національного університету оборони України (НУОУ) (слухачі навчальних груп оперативно-тактичного факультету). Додатково було проаналізовано також діяльність офіцерів-випускників у військах (відгуки з військ на випускників).

Основним результатом констатувального експерименту можна вважати отримання інтегрального показника рівня сформованості інформаційно-комунікативної компетентності за оцінками різних суб'єктів оцінювання (табл. 1). Цей рівень виявився в діапазоні 0,58-0,75 або 58%-75% від еталонних 100% відповідно до застосовуваних критеріїв та

Питання педагогіки

апарату кількісної оцінки. Слід взяти до уваги кореляційну залежність між результатами оцінювання експертами НУОУ і відгуків з військ, а також між результатами, отриманими дослідником і в режимі

самооцінки. Щільність отриманих результатів свідчить про валідність і надійність процедури вимірювання, а також про оптимальність вибору шкали інтервалів.

Таблиця 1

Результати оцінювання сформованості інформаційно-комунікативної компетентності різними суб'єктами оцінювання в контрольних групах (констатувальний експеримент)

Види сукупностей соціальних об'єктів		Кіл-сть осіб	суб'єкти оцінювання/дата			
			дослідник	суб'єкти самооцін	експерти НУОУ	відгуки з військ
Генеральна сукупність		52	0,65 04.2010	0,71 04.2010	0,62 09.2011	0,58 10.2011
Вибіркова сукупність	контрольна група 1	22	0,69 02.2011	0,75 02.2011	-	-
	контрольна група 2	22	0,65 02.2011	0,74 02.2011	-	-

За результатами проведення констатувального експерименту виявлено, що більшість курсантів не можуть чітко висловлювати власну думку, не вміють уникати конфліктів, не здатні на належному рівні проводити службові наради, не повністю готові до спілкування в екстремальних умовах. Це свідчить про певні недоліки щодо формування інформаційно-комунікативної компетентності у курсантів: низький рівень створення мотиваційної основи щодо формування інформаційно-комунікативної компетентності; недостатня професійна підготовленість у цій сфері науково-педагогічних працівників і командирів навчальних підрозділів; недостатня технологічність педагогічних заходів щодо формування цієї якості; неврахування індивідуальних особливостей особистості тощо. Виявлені недоліки було враховано при розробленні педагогічної технології формування інформаційно-комунікативної компетентності.

Проведення формувального експерименту передбачало:

цілеспрямований вплив на досліджуваних на основі застосування розробленої педагогічної технології, з метою формування інформаційно-комунікативної компетентності на більш високому рівні;

розкриття механізмів, динаміки, закономірностей формування професійно-важливих якостей як складових компетентності та умови ефективного розвитку цих якостей.

Ядром формувального експерименту стало застосування педагогічної технології формування інформаційно-комунікативної компетентності.

У структурі педагогічної технології інтегративна єдність елементів виражається в системі взаємозв'язків, що розкриваються

через чотири основні складові педагогічного впливу на формування інформаційно-комунікативної компетентності:

1) організаційно-проектувальна складова педагогічної технології передбачає формування діагностичних освітніх цілей (навчальних, виховних, розвивальних, психологічної підготовки до професійної діяльності), розроблення змістових характеристик освітньої діяльності, що мають технологізувати реалізацію освітньо-професійної програми через розроблення відповідних документів (навчальний план і робочий навчальний план, програми навчальних дисциплін, робочі програми навчальних дисциплін, розклад навчальних занять).

2) комунікативно-перетворювальна складова передбачає застосування спроектованих психолого-педагогічних засобів щодо надання, сприйняття та переробки навчальної інформації в ході формування інформаційно-комунікативної компетентності; створення мотиваційної основи навчальних досягнень та успіху, внаслідок чого курсант піднімається до рівня активного суб'єкта навчальної діяльності, де пріоритетом стають «суб'єкт-суб'єктні» відносини і партнерські стосунки між головними учасниками навчально-виховного процесу; трансформацію заходів, що було розроблено в організаційно-проектувальній складовій, в якісні показники сформованості компетентності.

3) діагностично-моніторингова складова передбачає систематичну перевірку ступеня сформованості інформаційно-комунікативної компетентності з застосуванням розроблених засобів діагностики якості (ЗДЯ), шляхом здійснення поточного, підсумкового контролю; безперервне стеження за ходом і результатами формування інформаційно-комунікативної

Питання педагогіки

компетентності. Вимірювання рівня сформованості зазначеної компетентності здійснювалося на основі використання батареї тестів, педагогічних спостережень й оцінних дій в ході проведення експерименту на засадах педагогічної кваліметрії.

4) аналітично-коригувальна складова передбачає системне дослідження результатів поточного та підсумкового контролювання якості навчально-виховного процесу у ВВНЗ, відгуків з військ, шляхом розгляду якості функціонування окремих складових педагогічної системи; внесення змін до організаційно-проектувальної, комунікативно-перетворювальної та діагностично-моніторингової складових на основі аналізу зворотних зв'язків про якість підготовки військових фахівців та виконання ними службово-бойових функцій у військах.

Розроблена педагогічна технологія, спрямована на формування інформаційно-комунікативної компетентності, враховує основні принципи, форми, методи і засоби навчання та особливості змісту військово-спеціальних дисциплін. Її реалізація передбачає:

застосування у навчально-виховному процесі ВВНЗ компетентнісного підходу як основи формування професійно-важливих якостей у майбутніх офіцерів;

обґрунтування і систематизацію критеріїв та оцінних показників сформованості інформаційно-комунікативної компетентності офіцерів;

інтегрованість педагогічної технології формування інформаційно-комунікативної компетентності у майбутніх офіцерів у цілісний навчально-виховний процес ВВНЗ щодо підготовки високоосвіченого,

професійно-компетентного військового фахівця;

виведення міжпредметних зв'язків військово-спеціальних дисциплін на якісно новий рівень узгодження і координації складових освітньо-кваліфікаційних характеристик і освітньо-професійних програм, де системоутворюючим чинником має виступати формування окремих (критеріально обґрунтованих і таких, що діагностуються) компетентностей військового фахівця;

використання у процесі підготовки військових фахівців активних методів формування інформаційно-комунікативної компетентності.

Порівняльний аналіз результатів формувального експерименту з вихідними даними, отриманими на етапі проведення констатувального експерименту, здійснювалося відповідно до визначених критеріїв сформованості інформаційно-комунікативної компетентності. У межах дослідження було зроблено припущення, що застосування розробленої педагогічної технології сприятиме ефективнішому формуванню інформаційно-комунікативної компетентності в майбутніх офіцерів у процесі вивчення військово-спеціальних дисциплін. До найбільш важливих дисциплін у ході вивчення яких здійснюється безпосереднє формування інформаційно-комунікативної компетентності слід віднести такі: теорія та методика виховної роботи; військове навчання та виховання; військова психологія; інформаційно-пропагандистське забезпечення військ (сил).

У табл. 2 представлено динаміку показників рівнів сформованості інформаційно-комунікативної компетентності у курсантів контрольної та експериментальної груп.

Таблиця 2

Порівняльна таблиця рівнів сформованості інформаційно-комунікативної компетентності у курсантів контрольної й експериментальної груп

Групи	Етапи Експерименту	% курсантів (випускників), які досягли різних рівнів сформованості інформаційно-комунікативної компетентності				
		I рівень <i>творчий</i> $K\Sigma \geq 0,92$	II рівень <i>високий</i> $0,76 \leq K\Sigma < 0,92$	III рівень <i>достатній</i> $0,6 \leq K\Sigma < 0,75$	IV рівень <i>низький</i> $0,5 \leq K\Sigma < 0,59$	V рівень <i>несформован</i> <i>ий</i> $0,49 \leq K\Sigma$
Контрольні (ВВНЗ)	I етап (02.2010) КГ1 n=22	2 / 9,1	5 / 22,7	11 / 50,0	4 / 18,2	–
	II етап (04.2011) КГ2 n=22	1 / 4,5	4 / 18,2	11 / 50,9	6 / 27,3	–
Експериментальні (ВВНЗ)	I етап (02.2010) ЕГ1 n=22	2 / 9,1	5 / 22,7	9 / 40,9	6 / 27,3	–
	II етап (03.2010-04.2011) ЕГ2 n=22	3 / 13,6	8 / 36,4	10 / 45,5	1 / 4,5	–
“Δ” (max)		+ 9,1%	+ 18,2%	-4,5%	-22,8%	–

Питання педагогіки

Як бачимо, рівень сформованості компетентності в експериментальній групі після застосування розробленої педагогічної технології підвищився. Аналіз отриманих результатів показав що:

творчого рівня ($\geq 0,92$) досягли 13,6% курсантів експериментальної групи, “Δ” по відношенню до результатів контрольної групи становить +9,1%;

високого рівня ($0,76 \leq K \leq 0,92$) досягли 36,4% курсантів, “Δ” +18,2%;

достатнього рівня ($0,6 \leq K \leq 0,75$) досягли 45,5% курсантів експериментальної групи, “Δ” становить +4,5%;

низького рівня ($0,5 \leq K \leq 0,59$) досягли 4,5 % курсантів експериментальної групи, “Δ” становить -22,8%.

Отримані дані свідчать про те, що до початку експерименту рівень сформованості інформаційно-комунікативної компетентності у майбутніх офіцерів експериментальної та контрольної груп був практично однаковим. Наприкінці експерименту простежується тенденція до підвищення рівня сформованості інформаційно-комунікативної компетентності у курсантів експериментальної групи. Так, творчий і високий рівень сформованості

компетентності зріс на 27,3% і сягнув 50%. Кількість курсантів з низьким рівнем зменшилася на 22,8%. А це значить, що у більшості курсантів-випускників сформувалися навички та уміння сприймати, систематизувати інформацію з різних джерел, готувати інформаційний продукт, відстоювати власну точку зору, уникати конфліктів, розв'язувати їх, проводити заняття з гуманітарної підготовки, ефективно спілкуватися в екстремальних умовах.

Висновки. Таким чином, результати педагогічного експерименту свідчать, що реалізація застосованої педагогічної технології у навчально-виховному процесі ВВНЗ сприяє підвищенню рівня сформованості інформаційно-комунікативної компетентності у майбутніх офіцерів. Дослідно-експериментальна робота підтверджує висунуту нами гіпотезу дослідження про те, що професійна діяльність майбутніх офіцерів набуває більшої ефективності за умови цілеспрямованого формування в них інформаційно-комунікативної компетентності на засадах компетентнісного підходу і впровадження у навчально-виховний процес ВВНЗ розробленої педагогічної технології.

Література

1. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации : монография / Почепцов Г. Г. – К. : “Ваклер” – 2001. – 656 с.
2. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58-64.
3. Сисоева С. О. Педагогічні технології: визначення, структура, проблеми впровадження / С. О. Сисоева // Неперервна професійна освіта : теорія і практика : науково-методичний журнал. – К., 2002. – Випуск 4. – С. 68-80.
4. Софинская Е.Н. Формирование информационно-коммуникативной компетенции у будущих специалистов социальной работы в условиях вуза : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 (теория методика профессионального образования) / Софинская Елена Николаевна. – М., 2011. – 197 с.
5. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учеб. пособ. / Селевко Г. К. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.
6. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / Беспалько В. П. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с.